

Ս. Գիրքս Գրոնիձէ «Ձեռամբ բազմամեղ գրչի՝ իւրովցի Յակոբ սարկաւազի» (հմտ. յիշտ. յաւարտ չիմ զտ.իմ), և աշխատութիւնը տեւած է վեց տարի. (սկսուած ըլլալու է 1641 կամ 1642 թուին)։ Տեղի՝ Կ. Պոլիս, «ըմդ հովանեաւ հոգակաւոր տաճարին Ս. Նիկողայոսի»։

Տեւրթ. մախ Յակոբ ակնցի՝ որ աշակերտ էր գրողին «ետու զսուրբ գիրքս գրել ձեռամբ վար- ժապետին իմոյ Յակոբ կուսակրօմ սարկաւազին»։ Ապա Մատթէոս չէլեպի որդի Աբրահամի (= Ապրօ) կը գնէ զայն 1681ին՝ ի Կ. Պոլիս (հմտ. յիշտ. ի սկիզբն Յովհաննու) և անկէջ մինչեւ 1923 կը մնայ իբր ըմտանեկամ ժառանգութիւն, և այդ թուականին է որ զայն մուէր կը ստանայ Ուխտս, իմչպէս արծաւագրած է չ. Վարդան Վ. Հացումի ձեռագրիս առաջին պարապ թուղթի ք. էջին. «Մատեանս Աստուածաշունչ, յերկիրիւր քառասուն և երկու ամաց հետէ սեպհական Ապրոյեան ազգատոհմին որ ի Նէապոլիս (Իտալիա) շնորհեցաւ Ուխտիս Մխիթարայ ի պայագատէ մորուն յԱսլամայ իշխա- մէ, և բերաւ ըմդ ձեռն Վ. չ. քերովքէի Վ.ի մերոյ Զրաքեան յ12 Յունուարի 1923՝ ամին, ի Նէա- պոլիս քաղաքէ»։

Կատարեցաւ հոգիալից բուրաստանս այս ի թուականիս հայոց ՌՂԶ ամի (1647)։ Ի մայրաքաղաքն երջանիկ ի մեծն Կոստանդնուպօլիս։ Ընդ հովանեաւ հոգակաւոր տաճարին, սրբոյն Նիկողայոսի, հրաշագործ հրապոյն։ Ի ժամանակս իշխանութեանն տաճկաց Սուլտան Իպրահիմ բռնակալի, որ եւ յայսմ ամի էառ սա զլղզին կրետա- ցոց ի ձեռացն ֆրանգաց եւ բազում աւերս էած եկեղեցեաց քրիստոնէից։ Նա եւ յառաջնորդութեան սուրբ Էջմիածնայ աթոռոյն Տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կա- թողիկոսի։ Ձեռամբ բազմամեղ գրչի յակոբ սկզբի. աղաչեմ զամենեսեանդ որք հանդի- պիք սմա, աստուած ողորմի ասացէք ինձ անխմաստ գրչի յակոբի, եւ ծնողացն իմոց պաղտասարին նւ յուստիանէին, զի բազում երկօք եւ աշխատութեամբ զամս վեց հազիւ հասի յաւարտ սորին, եւ այս ի խնամոց ամենակալ մարդասիրին, իսկ վասն խոշորու- թեան գրիս ներումն արարէք, զի ծերութիւն եւ ցաւք մարմնոյ պատեաց զիս. եւս առաւել նուագութիւն լուսոյ աչացս. այլ եւ արժանի համարեսցիք յիշման յարժանաւոր աղօթս ձեր եւ զծաղկող սորա գտէր արբանամ սրբազան քահանայն՝ որ բազում ջանիւ զարդարեաց զաստուածաշունչ եւ զհոգիաբողբոջ բուրաստանս. նաեւ աշխատաւորացն ի սա եւ սրբագրողացն եւ աւրինակիս շնորհողաց, եւս առաւել եւ այնոցիկ որ ի վերայ մեր աշխատանք եւ երախտիք ունին եթէ հոգեւոր եւ եթէ մարմնաւոր, վարձս բարիս տացէ Աստուած...։ (Յաւարտ Ն. Կտ.ին.)։

Եւ գիտէք եղբարք՝ զի է սովորութիւն ոմանց որ վերջին ժառանգաւորք գրոցն զառաջնոյն զանունն կու ջնջեն եւ գիւրեմանցն կու գրեն. եւ ոչ է բարի սովորութիւնս. աղաչեմ մի գործել զվնասդ զայդ. ապա թէ արժան է գրելոյ եւ պատեի, գրեսցէ եւ զիւր անունն յայլում տեղոջ, եւ զառաջնոյն մի ջնջեսցէ անուն կամ գիր. քանզի կա- ռաւ է աստուած, ձեզ եւ մեզ հատուցանել, ըստ վաստակոց, որ առատն է ի տուրս բարեաց եւ հատուցանող ըստ իրաքանչիւր գործոց։ (Յաւարտ Հին Կտ.ին.)։

Եւ ես իսկ ի թուականիս ՌՃԼ (= 1681), Մատթէոս որդի Աբրահամ չէլեպոյ պէլիկրատցոյ՝ զԱստուածաշունչ գիրքս ի հալալ արդեանց իմոց առեալ գնեցի ի վայել- չութիւն բազմազբաղ անձին իմոյ...։ Եւ դարձեալ առաջին ստացող գրոցս որ լցուցեալ էր զդատարկ տեղիսն ի մէջ մատենիս յիշատակօք իւրովք համարելով իւրն յաւիտեանա- կան սեպհական, կամ զսեռս ազգի իւրոյ անջնջելի։ Վասն որոյ ի սկիզբն սաղմոսարա- նին եւ ի սկիզբն ըստ Յոհաննու աւետարանին միայն գտաք տեղիս՝ եւ գլխատակու- թիւնս մեր յայտնեցաք համառօտ՝ աստուածասէր ընթերցողացդ։ (Յաւարտ Ն. Կտ.ին.)

Հ. Ե. Փ.

1. Ըստ այսմ յետնագոյն է և գուրս կը մնայ Հ. Բ. Ս. ի «Մայր ցուցակ» ի հրատարակութենէն։

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶԻ Բ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀԱԶԱՐՀԻՆԳ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԸ

(Շար. տես «Բազմավէպ» 1935, էջ 66)

ԱՀԱԿԻ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊԻ արեգնափայլ անուններուն պայծառութեան մէջ թաղուած են Ս. Գիրքը թարգմանող եւ Հայ Մշակոյթի առաջին գօրեղ թափին մէջ գործող եւ արդիւնաւորող շատ մը դէմքեր։

Ատոր համար է որ ընդհանրապէս դրա- կան եզրակացութեան չեն յանգած ցարդ եղած բոլոր քննական ջանքերը՝ այս կամ այն հեղինակին յատկացնելու Ս. Գրքի զանազան մասերու թարգմանութիւնը։

Չուզելով մենք ալ երկար և ի զուր խարխափել այս ուղղութեամբ, միայն կ'անդրադառնանք վճռական կամ գէթ հաւանական անուններու մասին։

Որոշ է թէ Ս. Մեսրոպի առաջին թարգ- մանութեան՝ Առակաց գրքին՝ անմիջական օժանդակ եղան՝ Կորիւնի յայտնի վկայու- թեամբ՝ «Երկուք... որոյ առաջնոյն ՅՈՎ- ՀԱՆ անուն կոչէին, յեկեղեցաց գաւառէն, — երկրորդին ՅՈՎԱՍԷՓ անուն՝ ի Պաղա- նական տանէն»։ Ինչպէս ունի նաեւ Խո- բենացի՝ Յայտնի է թէ ատոնք մասնակցե- ցան դեռ ուրիշ գրքերու թարգմանութեան ալ, զորս չենք կարող ճշգրտել։

Այդ սկզբնական զոյգ ցայտուն անուն- ներէն յետոյ բայց շատ աւելի վեր, բա- ցառիկ և առաջնակարգ դեր ունեցած է — երկու վեհերու գծին վրայ գրեթէ հաւա-

սար — ԵԶՆԻԿ կողբացի, ամէնէն տաղան- ղաւոր և մեծ հայագէտն ու թարգմանիչը, որու լեզուն եթէ ոչ միակը՝ բայց անգու- զական տիպարը կը ներկայանայ մեր մէջ, բոլոր եւրոպացի հայագէտներու վկայու- թեամբ իսկ՝ իբրեւ ամէնէն զեղեցիկը, ազ- նիւր, ճոխ ու վսեմը միանգամայն։

Այս տեսակէտով խորաքանդակի մը պէս ցայտուն են Կորիւնի խօսքերը. «(Ս. Սա- հակ) դարձեալ յետ այնորիկ առեալ ԵԶ- ՆԱԿԱԻ՝ զյառաջագոյն զյանկարծագիւտ զփութանակի զթարգմանութիւնս հաստա- տէր ճշմարիտ օրինակօք բերելովք, և շատ եւս մեկնութիւնս գրոց թարգմանէին» ինչ- պէս եղան Եզնիկա կատարուածները նոյն ինքն Եզնիկի և Յովսէփի ձեռքով դարձեալ Կորիւնի վկայութեամբ, որուն կը ձայ- նակցի և խորենացի»։

Եզնիկի դասապետական դիրքը բնորոշ է ոչ միայն Ս. Սահակի քով Աստուածա- շունչի սրբագրութեան և հաստատութեան գործին մէջ, այլ և կանխապէս ի Բիւ- զանդիոն՝ ուր գնացած էր Եզնիկայէն վերջ. և ուր Լորարք՝ Ղեւոնդ և Կորիւն «մա- տուցեալ յարէին յեզնիկն»։

Վերելի վկայութեան չի հակասեր ան- շուշտ խորենացին՝ երբ պարզապէս Եզնիկի տեղ՝ կը դնէ «հանդերձ նոքաւք» զոր լաւ

1. Տե՛ս Նորայրի «Կորիւն վրդ. և նորին թրգմ.» Տփղիս 1900, էջ 383.

2. Կորիւն, Պատմ. վարուց Ս. Մեսրոպայ, Վ. Ս. Ղ. 1894, էջ 19.

3. Պատմ. Հայոց. Գ. կա. — Մինչ Ղազար փար- պեցի խառնելով հոս Կորիւնի ուրիշ մէկ խօսքը (հմտ. էջ 24) կը դնէ ուրիշ երկեակ մը «առաջնոյն անուն էր

Յոհան... երկրորդին Յովսէփ և երրորդին Տէր ի Խոր- ձենոյ, և չորրորդին Մաշի ի Տաւրոյ եւն (Ժ)։

4. Կորիւն, անդ, էջ 34.

5. Անդ, էջ 32-33.

6. Պատմ. Գ. կ.

7. Պատմ. վարուց Ս. Մեսր. էջ 33, Հմտ. Խորե- նացի, անդ Գ. կ.

Հայկական Գրչագիրք Մանգրն. Ս. Ղազարու

Ս. ՄԱՐԿՈՍ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻԶ

44. — Աւետարան Տաթևու. թ. 1476, ամ 1651

St. MARC

Tétraévangile de Tathève, N. 1476, an 1651

Հայկական Գրչագիրք Մանգրն. Ս. Ղազարու

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻԶ

45. — Աւետարան Տաթևու. թ. 1476, ամ 1651

St. JEAN

Tétraévangile de Tathève, N. 1476, an 1651

կը մեկնէ Նորայր «այսինքն՝ Եզնդկաւ և ընկերաւ Նորայր»¹։

Ուրեմն Եզնդի կը պարտինը Աստուածաշունչի վերջնական յղկուած չընաղ լեզուն՝ գէթ նախականոն զլիաւոր զրքերուն մէջ, սկսեալ Հնգամատենէն, ուսկից Ծննդոց մտերմիկ պարզութիւնն և շնորհը, ապա Յորի և Եսայեսայ կորովն ու վսեմութիւնը և իմաստաբեան ճոխ ու ճարտար և ամենազանգեղը՝ յաղթանակ, վայելք և հարստութիւնը կը կազմեն մեր գրականութեան²։

ԳՐՈՅ ԳԻՒՏԻ և ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՁԻ Թարգմանութեանց պատմութիւնն աւանդող աւանատեան և երէց Թարգմանիչը պատկերիկ ԿՈՐԻՒՆ շատ քիչ բան ըսած է իր մասին. լեզուն և ոճը սակայն զոր թողած է միզի Ս. Մեսրոպի կենսագրութեան թանկագին զրքոյկով՝ փորձաքար կը դառնան իրեն ընծայելու մեր մատենագրութեան քանի մը կարեւոր գործերէն զատ նաեւ ՄԱԿԱՐԱՅԵՆՈՅ զրքերուն Թարգմանութիւնը։

Ազաթանգեղոսի, Փաւստոսի և Մակարայեցւոց լեզուին աղբսը նոյն և նման ըլլալով Ս. Մեսրոպի կենսագրութեան հետ, կրնանք ըսել թէ կը բաւէ ապացուցանել մէկուն նմանութիւնը չորրորդիս հետ՝ հետեւեցնելու համար միւսներուն ալ, ուսկից նոյնութիւնը Թարգմանչին։

Ըստ այսմ Հ. Մ. Չամչեան³ առաջինն է որ 1784ին Կորիւնի կ'ընծայէ Ազաթանգեղոսի Թարգմանութիւնը. իսկ Հ. Մ. Ազեբեան⁴ ալ, 1836ին, անոր կ'ընծայէ Փաւստոսի պատմութիւնը, ակնարկելով միանգամայն Ազաթանգեղոսի։ Կորիւնի կ'ընծայէ Ազաթանգեղոսը նաեւ Հ. Յ. Գաթրճեան⁵ 1849ին. ինչպէս ապա նաև Գերայ. Ա. Այտընեան⁶ լեզուական հասուն կարծիքով՝ վկայելով թէ Մաշտոցի վարքը ինչպէս Ազաթանգեղոս — Բուզանդ — Մակարայեցւոց զրքերը «կարծես թէ մէկ զրչէ ելած են»։ Ներկայիս ալ մինչ ումանք պարզապէս կը հակամիտին⁷, ուրիշներ⁸ խղճելով հանդերձ կը փորձեն ժխտել, անդին Նորայր, համեմատական ուսումնասիրութեամբ թուրքաց՝ վճռական կերպով կ'ըսէ թէ «կու գամ հռչակել զԿորիւն Թարգմանիչ Ազաթանգեղի, Բիւզանդայ եւ Մակարայեցւոց»⁹։

Սակայն, ինչպէս ըսինք, այնքան անձուկ և ստրուկ նմանութիւն կայ բառի և բանի, և Նորայրի թուած «624 նմանութիւնը և նոյնութիւնը ոճոյ» որոնց վրայ դեռ քանի մը օրինակներ ալ կ'աւելցնէ բանասէր Գ. Ֆնտզեան¹⁰, կը բաւեն առաւելօրէն իսկ վճռելու թէ իսկապէս ԿՈՐԻՒՆ՝ Ս. Մեսրոպի կենսագիրն է Թարգմանիչը Մակարայեցւոց զրքերուն՝ Թարգ-

մանութեամբ մը որուն մէջ, պէտք է խոստովանինք Գեր. Հ. Կոզեանի հետ թէ սխալներ շատ կան, և թէ շատ հեռի է այն պարզութենէն և հաւատարմութենէն՝ որ կը տեսնուի Աստուածաշունչի միւս զրքերու հայերէն Թարգմանութեանց մէջ։ Գրքի երկրորդականոնի դիրքը և պատմական — սրբազան դիւզանքերգական բնոյթը կարծես թոյլ տուած են Կորեան զրքի մանձարձակ արշաւելու, թափելով հոն մեր Ե դարու ոսկեղէն լեզուի բովէն՝ հոմանիշ բառերու առատութիւն¹, ամբաւ հարստութիւն ձեւերու, ասութեանց և ուճերու, հանդերձ սովորական և անսովոր քերականական բացառութիւններով։

Արդէն կանխաւ յիշեցինք և ստեպ յեղեցիները սրբազան անունները մեր երէց Թարգմանչաց՝ որոնք ուղղակի մասնակցեցան Աստուածաշունչի կրկին Թարգմանութեան, ինչպէս նաեւ Ս. Հարց գործերուն հայացման։

Եթէ կարելի չէ չափել անոնց կատարած նուիրական գործը իր ստոյգ քանակովն ու որակով, սակայն այդ չի նուազեցնել մեր մէջ ոչ մեր համարումն և ոչ սէրը. անոնք համարումը Սահակի և Մեսրոպի հետ խոնկելով ու պաշտամունքով կ'օրհնուին յաւէտ Հայ Եկեղեցւոյ խորաններուն վրայ, քանի որ աստուածային իմաստութեամբ «հաստատեցին զաթոռ Ս. Գրիգորի՝ Թարգմանութեամբ նշանագրութեան», իրենցմով «պայծառացան եկեղեցիք Հայաստանեայց» և յաւէտ պիտի երգենք Աստուծոյ «Որ զգիտութիւն քո զերկնային և զհոգեւոր զիմաստութիւն, առատապէս ծաւալեցեր յեկեղեցիս Հայաստանեայց ի ձեռն սրբոց ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ»։ և անհուն երախտագիտութեամբ պիտի պահենք իրենց մեզի կտակած սրբազան ժա-

նանգութիւնը՝ որ ամենամեծն է մեր ազգային պարծանքներուն և հարստութեան, և միակ և հզօր ազգակը մեր ինքնութեան և գոյութեան։

Անուն մը կայ սակայն որ Նարեկի և Շնորհալոյն հետ այնքան սիրելի է ամենու և որ վերջին սուրբ և մեծ դէմքն է մեր հնութեան՝ մեր անկման շրջանէն առաջ։ Այդ վերջինը մեր հնութեան որուն անունը լուսապսակ զօդուած է Թարգմանչաց տօնախմբուած սուրբ հոյլին՝ է ինքն Ս. Ներսէս Լամբրոնացի, զոր հոս յիշելը պարտք մ'է, որքան որ ինք ալ մեծ Թարգմանչաց ոչ միայն հոգին այլ և գործն է շարունակած Հայ Ազգին և Հայ Եկեղեցւոյ համար. և հոս մեր հարցին մէջ՝ իր անունը կապուած է Յովհաննէս Աւետարանչի ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ զրքին Թարգմանութեան հետ։

Այս տեսակէտով շատեր զրած են, և յատկապէս Հ. Արսէն Սուքրեան², Հ. Գ. Զարրհանալեան³, Նորայր⁴ և հուսկ 1905-1911 ի շրջանին Ֆրէտէրիք Մուրատ՝ որ երկու հատոր պատկառելի, խնամուած աշխատութեամբ՝ Բերլինեան — Սաղիմեան հայ հին Թարգմանութեան զրչագրաց հրատարակութեամբ բնագրին հետ տուաւ մալամասն ուսումնասիրութիւն մը⁵։

Ունեցած ենք ուրեմն Աստուածաշունչ զրքերու այս վերջին մասին հին Թարգմանութիւն մ'ալ, որ սակայն, նկատելով յատկապէս յունարան լեզուն՝ չէ կարելի հնագոյն համարել քան Չ. դարը։

Թէ և Եկեղեցւոյ խանձարուրէն իսկ ընդունուած իրբեւ կանոնական գիրք՝ ինչպէս որ է իսկ, սակայն պակաս չեն տարակոյս և վէճ, ինչպէս կարելի է տեսնել Եւսեբիոսի պատմութեան մէջ։ Այդ պատճառաւ մեր Նախնիք տարակոյսի մէջ

8. Կորիւն վրդ. և նորին թրգմ. Տփղիս, 1900, էջ 382-3։

2. Հմմտ. Նորայր «Քննասէր» 1887. — Հ. Յ. Թոքոսեան, «Եզնիկ և իւր երկասիրութիւնն» Բազմավէպ 1889 եւն. — Հ. Գ. Գալեմբեարեան, «Նորագոյն աղբերք Եզնկայ Կորեացւոյ»։ Հանդէս Ամսօրեայ, 1893-1894. — Հ. Վ. Հացոզեի, «Կենսագիր և Եզնկայ եւն» Բազմավէպ, 1893 եւն։

3. «Մարթ իսկ է ասել, թէ սա ինքն Կորիւն իցէ Թարգմանեալ զգիրս Ազաթանգեղոսի ի հայէ ի յոյն և կամ ի յունէ ի հայ (Պատմ. Հայոց հտ. Ա. էջ 669)։

4. Տես Նոր Հայկական բառարան, հտ. Ա. էջ 10 (Բառք.) և 14 (Կորիւն)։

5. «Վաղ իսկ քան (զԽորենացին) եթէ ոչ ինքն Ազաթանգեղոս, գոնեայ Թարգմանիչն սրպէս հաւանուութեան թուի՝ Կորիւն» (Տիեզեր. պատմ. հտ. Ա. էջ 94)։

6. Քնն. քեր. էջ 54, ծան. 9։

7. Ինչպէս Գեր. Հ. Յ. Թորոսեան. տե՛ս աստ, էջ 305։

8. Հ. Ս. Կոզեան «Մակար. Բ. զրքին Հայերէն թրգմ.» (Վիեննա, 1923) ուր նա (էջ 18-19) վիճելի և դժուարալոյծ կը դնէ Թարգմանչի հարցը, ապա (22) «Մեր նպատակը չէ բնականաբար ժխտել ո՛ր և է նմանութիւն Նորայրի թուած զրքիւններու միջեւ, բայց անոնց մէկ ձեռքի — Կորեան — արդիւնք ըլլալն բաւականաչափ ապացուցուած չենք համարիր»։ հուսկ՝ խոստովանելով իսկ թէ «անուրանալի է լեզուական ընդհանուր նմանութիւն մը Կորեան և Մակարայեցւոց մէջ բայց դժուար չէ ընդհնամարեւ տարբերութիւններ, որոնք անհատական նոյնութեան դէմ կը վկայեն»։

9. Որքան կը գնահատենք իր հմուտ և համբերատար քննասիրական աշխատանքները, կը կարեկցինք սակայն իր մեծամիտ բացատրութեանց՝ որոնցմով կ'ուրանայ և կը խճրճէ այնքան իմաստուն, հմուտ Ազեբեանը՝ Հայկական բառարանի հսկա և անմահ գործին մէջ։

10. Կորիւն, վարք Մաշտոցի ուղղակ և լուսաբանեալ. Երուսաղէմ, 1930, էջ 1, 2-1, 3։

1. Նշանակելի է ուրեմն հոմանիշով շարքը. «Իրբեւ միայն ի մէջ ամենայն ազգաց կամեցան կնճակալ ելաւ եւ իրեւ թագաւորել հպարտանալ՝ ամբարտաւանել յոյն կալ բարձրապարտեց երեւել» (Գ. Մակար. Գ. 12)։

2. Տես ի «Բազմավէպ» 1877, էջ 208։

3. Հայկ. Թարգմ. Նախնեաց. էջ 221։

4. Կորիւն վրդ. եւն. էջ 413-422։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ-ՊԵԿՏԵՄԵՐ 1935

մնացած՝ չեն ուզած զայն մուծանել մեր սրբազան պաշտամանց մէջ: Ուստի անտեսուած մնացած է և շատ աղաւաղուած:

Լամբրոնացիին է որ, ծանօթ և տեղեակ յոյն և լատին եկեղեցւոյ կարգ ու սարքին, ուզած է Ս. Հարց հոգւով և նախանձախնդրութեամբ՝ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ ալ տալ այն պատիւը որ վայել է Աստուածաշունչի մաս կազմող այդ կանոնական գրքին: Եւ հաւանօրէն չափազանց աղաւաղ գտնելով հնագոյն թարգմանութիւնը, ինչպէս կը ցուցնեն նորայայտ գրչագիրները, նոր յերկարած է (իր բառով) կամ յօրինած հայերէն թարգմանութիւն մը յունարէնի վրայէն՝ օգտագործելով հնագոյն հայ թարգմանութիւնը:

Լեզուական տեսակէտով հին թարգմանութիւնը բաց ի բաւականաթիւ սխալներէ՝ ունի և նորօրինակ և զուտ յունարէն բառեր, և ըստ այսմ Լամբրոնեան յօրինումը իր պարզութեամբ և յստակ բառերով նախընտրելի կը մնայ, թէև վերջինս ալ զերծ չէ թարգմանութեան սխալներէ և սակաւաթիւ խորթ բառերէ և ձեւերէ՝ որոնք քաղցր չեն հնչեր միւս գրքերու ոսկեղէն լեզուին քով:

Յամենայն զէպս երախտապարտ ենք այդ սուրբ և սիրելի հայրապետին՝ որ արդիւնքն ունի իր նուիրական տեղը դրած ըլլալու Աստուածաշունչի վերջին գիրքը, որով դասուելու իրրեւ անդամ Ս. Թարգմանչաց կաճառին, շնորհիւ իր սրտեռանդն

աշխատութեան և թախանձագին կտակին առ Հայ եկեղեցւոյ հարազատ զաւակները՝:

ՈՍԿԵԴԱՐԵԱՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՈՒՆԻԹՈՒԱԿԱՆ ԱՂՃԱՏՈՒՄՆԵՐ

Տեղն է որ հոս կրկնենք Լա-Գրոզ վէյզերի շատ ծանօթ և ազգովին պարծանքով ստէպ յեղյեղած դրուատիւրը. «Ինձի կը րոշի քե Աստուածաշունչի Հայերէն թարգմանութիւնը րազոնի է յորոք րարգմանութեանց, որովհետեւ ձոխ ըզոռ մ'ե այն կարող յրիւ և անբերի կերպով տարաբնագրիւ յորոք իմաստները»:

Այս վկայութիւնը՝ լեզուագիտական ըմբռնումով եղած խոստովանութիւն՝ շատ արդար է և հիմնական, որովհետեւ միւս բոլոր գովեստները որ կը շոյալուին Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան բնագրին հետ ունեցած հաւատարմութեան, յստակութեան եւն, բացարձակ չեն. և ձեռագրի վիճակէն կամ թարգմանչէն գործուած սխալներ կան, թէև միշտ՝ համեմատութեամբ միւս ազգերուն՝ կատարելագոյն է մերը՝ հաւաքական աշխատութեան, ընտրողական և բաղդատական տեսակէտին և հուսկ վերստին սրբագրութեան թանկագին աշխատութեան շնորհիւ,

Բայց ինչ որ կ'ուզենք հոս նշանակել՝ զուտ ՈՍԿԵԴԱՐԵԱՆ ԴՐՈՇՄՆ է զոր կը կրէ իր ճակտին և իր ամէն բառին ու բանին վրայ՝ Հայերէն Աստուածաշունչը, և ան կը կտանայ նախ իր թաղանթերէն մէջ որ իր

զոյն ի դասակարգութիւն առաքելական մատենիցս, որպէս արդարեւ զառաքելական յայտնութիւն: Եւ ստուգարան արարաւ՝ վերստին (յ)երկրեալ ի հելլենացւոյն իմով նուազս Ներսիսի թարգմանութեամբ. ընդ որ և զքննութեամբ մեկնութիւն սորին ածի յեկեղեցիս Հայոց: Արդ՝ որք յետ մեր լինիք սմին ընթերցաւոր և պայծառութեան աստուածաբան մատենիս վայելաւոր, տացէ շնորհ Սուրբ Հոգւոյն՝ քաղցրութեամբ աւուր ի քիմս մտաց հոգւոյ զբանս Աստուծոյ, որ անործ է քան զմեզր բերանոյ: Քանզի արդարեւ յիմանալն ի սմանէ՝ թիկունս դարձուցանէք ատելութեամբ ըստ Արգոնի՝ յամենայն ճանապարհս չարաց: Այլ թէ և առ մեզ ողորմութիւն ցուցանէք՝ մաղթելով ի Տեառնէ քառութիւն, և ձեզ լիցի ողորմութիւն ըստ հրամանի իրաւախաւին»:

1. Տե՛ս շոթոս (— զեղին), բանալ զգիրքն, գրքոյն, գոճազմ, ամբրոյս (փոխ. պղնձազոյն, կարկեհան) եւն:
2. ... «Այս Յայտնութիւն աստուածաբան աւետարանչին Յովհաննու, սրբոց հարցն մերոց վարդապետութեամբ պատուեալ ի պէսս վկայութեանց, զերծաւ ի զայթազողութենէ կարծեաց ոմանց, որք այլանդակս իմացան զսմանէ: Քանզի մեծն Գիորգիսոս յաստուածաբանական ճառսն հիւսեաց զվկայութիւն սորա, և իրենիտս Մեզաղու եպիսկոպոսն, Գրիգորիոս Աստուածաբանն ի հրաժարական ճառն, Գրիգոր Նիսեայ յեպիսկոպոսացն ժողովոյ, և Մեծն Կիրիլ, Մեթողիտոս, և Հիւպոդիտոս, նաեւ անփորձն Խրեզիմէս, զոր պատուեալ է եկեղեցի, ըստ նոցին հաւանութեանն դասեաց ի կարգ Աստուածաշունչ Նորոց Կտակարանացն. որոց եղեալ և մեք ընթացակից ի սուրբ եկեղեցւոյ մանկունս աւանդեացը

յատուկ առումներուն հետ՝ ունի ընտրութիւն, աստիճանաշարքիւն (գոյականի և ածականի), զարդեր և ածանցումներ:

Նոյնքան բնորոշ է նախադասութեան կազմը, մանաւանդ թէ այդ իսկ է որ շատ անգամ ոսկեղարու կնիքը կը յայտնէ: Ան, ըլլալ պարզ, ըլլալ զարդարուն՝ միշտ յստակ է ու դիւրամբնելի, յղիւած, ազգեցիկ, ազնիւ ու շնորհալի՝ վերջապէս ինչ որ պայմանն է գեղեցիկին և հաճելիին:

Նախադասութեան մէջ կարգն ու դարձածը (էնթակային, բային և իր լրացուցիչ պարագաներուն) ինչպէս նախադասութեանց ձուլումն և յօրինուածքը պարբերութեան մէջ՝ միշտ ունին իրենց պիտի, վսեմ և միշտ իմանալի ըլլալու ձիրքը:

Շարադրութեան այս ոսկեղէն կազմը

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ԳԻՐԲ (տպ. 1860)

- ԵՆ. Ը, 21. Միտք մարդկան հաստատեալ են ի խնամս չարին ի մանկութենէ:
- Գ, 16. Տրտմութեամբ ծնցես որդի:
- ՄԿ. Թ, 9, 28. Այդ ազգ ոչ իւրք ելանէ:
- » ԺԶ, 17-8. Նշանք՝ այնոցիկ որ հաւատան երթիցեն գնես՝ այսոցիկ. յանուն իմ դեւս հանցեն... և եթէ մահացու ինչ դեղ արբցեն՝ նոցա ինչ ոչ փաստեսցէ:
- ՅՈՎ. Թ, 2. Ո՛յր փնաս է, սորա՛ թէ հօր և մօր իւրոյ՝ զի կոյր ծնցի:
- ՀՈ. Թ, 22. յայտնի առնել զգօրութիւն իւր զոր համբեր բազում երկայնամտութեամբ աւթօնոցն բարկութեան պատրաստելոցն ի կորուստ:
- ԵՐԲ. Ա, 14. Ո՛չ ապաքէն ամենեքեան հոգիք են հարկաւորք՝ որ առաքին ի սպասաւորութ.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

- ԳՈՐԾԲ Է, 21. Եբարձ գնա զուստրն Փարաւոնի և սնոյց գնա իւր յորդեգիրս:
- » 30. Եւ ի կատարել ամացն քառասնից:
- ԵՆ. Ա. Ոգի Աստուծոյ շրջէր ի վերայ ջուրց:
- ԻՄ. 21. Չափով և թուով և կշռով կարգեցեր:
- ԺՈՂ. Ա, 7. Ամենայն ուղիք ի ծով գնան:
- ՆՍ. Խ, 6. Ամենայն փառք մարդոյ...

(ԱՌԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԵՈՍԻ)

- Ա. 22. Այլ այս ամենայն եղև զի լցցի Բ, 6. Ոչ ինչ կրտսեր ես... հովուեսցէ զժողովուրդ իմ զիսրայէլ:
- 13. Եւ իբրեւ գնացին նոքա (մոգքն) անտի, ահա հրեշտակ Տեառն երեւէր...
- Գ, 8. Ունիմք մեք հայր՝ զԱբրահամ:
- Գ, 11. Եւ ահա Հրեշտակք մատեան
- Ե, 13. Ոչ իմիք ազգիցէ այնուհետեւ

Աստուածաշունչի մէջ՝ շատերուն կը թուի իրր արդիւնք դասական յունարէնի հետեւութեան: Բայց թէ սխալ է այդ կարծիքը՝ դիւրաւ կարելի է համոզուիլ ազատ թարգմանութեանց մէջ, ինչպէս Մակարայեցւոց կամ Ոսկերերանի և Բարսղի թարգմանութեան և նոյն ինքն հեղինակութեանց մէջ, ինչպէս Եզնիկի եւն, ուր նոյնքան և երբեմն Աստուածաշունչի լեզուէն աւելի չքնաղ էջեր ալ չեն պակսիր:

Այս նպատակով և ոսկեղարու լեզուին ընդհանուր նկարագրին իրրեւ նմոյ՝ քանի մը օրինակ կը դնենք հոս մեր կատարած ընդհանուր հաւաքածոյն, դէմ-դիմաց դնելով մեր Աստուածաշունչի ընկալեալ բնագրէն և անոր ընթերցումներուն ազատ թարգմանութիւններ Ս. Հարց գործերէն:

ԵԶՆԻԿ (Եղծ աղանդոց. տպ. 1926)

- ԷԶ 50. Ի մանկութենէ մարդիկ ի խնամս չարի միտեալ են:
- » 72. Ցաւովք և տրտմութեամբ որդիս ծնջիր:
- » 85. Այդ ազգ ոչ ելանէ իւրք:
- » 89. Նշանք հաւատացելոց այս են. զգեւս հանիցեն և զդեղ մահու ըմպիցեն և ոչ մեղանչիցէ:
- » 80. Ո՛յր է մեղ վասն կուրութեանդ. դորա՛ թէ ծնողաց իւրոց:
- » 187. յայտնի առնել զգօրութիւն իւր զոր ած բազում երկայնամտութեամբ ի վերայ աւանոցն կազմելոց ի կորուստ:
- » 108. Ո՛չ ամենեքեան հոգիք հարկաւորք են առաքելացոյք ի սպասաւորութիւն...

ՎԵՅՈՐԵԲ Ս. ԲԱՐՍԳԻ (տպ. 1830)

- » 2. Խնամարկեաց դուստրն Փարաւոնի... զի որդեգիրս առցէ:
- » 3. Որոյ ի կատարել քառասնամեակ ժմնկին:
- » 35. Հողմ Աստուծոյ շրջէր ի վերայ ջուրց:
- » 54. Չի չափով և պայմանաւ և կշռով խառնեաց եդ:
- » 71. Ամենայն գետք և վտակք ի ծով մտանեն...
- » 82. Եւ ամենայն վայելչութիւն մարդոյ...

ՈՍԿԵՐԵՐԱՆ. ՄԵԿՆ. ՄԱՏԹԵՒ

- ՃԱՌ. Ե. Այս ամենայն եղև զի կատարեսցի Զ. Ոչ ինչ ուրեք իցես կրտսեր... որ հովուեսցէ ժողովուրդեան իմում իսրայելի:
- Ը. Եւ յետ գնալոյ մոգուցն՝ ահաւասիկ հրեշտակ Տեառն յայտնէր...
- ԺԱ. Մեք հայր՝ զԱբրահամ ունիմք:
- ԺԳ. Եւ ահաւասիկ եկին հրեշտակք:
- ԺԵ. Քանզի և ոչ իմիք յաղթէ:

22. Որ ասիցէ ցեղբայր իւր յիմար. պարտաւոր եղիցի ատենի:
2, 16. Երեւեսցին մարդկան թէ պահիցեն.
34. Շատ է աւուրն չար իւր.
Ը, 1. Գնացին զկնի նորա ժողովուրդք:

Ահա նոյն և նման կնիքը Ոսկեդարոս հոս և Ե. դարու բոլոր գործերուն մէջ:

Յունարան դպրոցը որ յատկապէս բայեւրու նոր կերտուածք մ'ընդգրկեց (նկրածեմ, պարփակեմ, թաղադրեմ եւն) և նախադասութեան պիւրկ, կուռ և յատկան վսեմութիւնը կորսնցուց 2-ժ. դարերու շրջանին, թողուց սակայն որ ոսկի լեզուն մնայ անաղարտ իր գեղով՝ Աստուածաշունչին և բոլոր նախնեաց գործերուն մէջ:

Եւրջ ութ կամ ինը դար, այսինքն է 435-1300 մեր Հայրերու բարեպաշտ սրբտերէն յարգուեցաւ ու երկրպագ ձեռքերով գրուեցաւ և օրինակուեցաւ ոսկեղէն դարու այդ հարստութիւնը ամբիժ և անաղարտ: Վերջին դարէն սկսեալ է որ մեր

ՈՍԿԵԴԱՐՈՍ ԹԱՐԳՄ. (հր. Բագրատ. 1860)

- 2, 35. Ի բազմութեան ծերոց կացջիւր և որ իմաստունն է՝ ի նա յարեալիւր:
ԺԱ, 19. Յասեւ նորա՝ թէ գտի հանգիստ և այժմ կերայց ի բարութեանց իմոց:
ԺԶ, 35. Իրաւամբք Տեառն գործք նորա ի սկզբանէ յարաբերութենէ նոցա զատոյց զմասունս նոցա: Զարդարեաց... զգործս իւր և զպետութիւնս նոցա յազգս նոցա:
ԻԱ, 29. Ի բերան յիմարաց սիրտ նոցա. ի սիրտ նոցա բերան նոցա:
ԻԳ, 2. Ո՞ր կացուցանէր ի վերայ մտաց իմոց լլկանս և ի վերայ սրտի իմոյ խրատ իմաստութեան:

- ԼԸ, 37. Եւ ոչ պանդխտեսցին և ոչ շրջեսցին և յեկեղեցւոյ յառաջ մտանիցեն:

Երախտապարտ ենք ներշնչումին և կըտակին զոր աւանդեց Միթար իր աշակերտներուն, որոնք յանձին Զօհրապի և Բագրատունիի՝ վերստին Հայ Ազգին շնորհեցին մեր Նախնեաց ոսկեղէն լեզուն Աստուածաշունչին մէջ, ինչպէս Եզնիկի և ուրիշներու գործերով, մերժելով ի սպառնալից թողուական խաթարումները:

Հայութեան պարտքն է չպարծիլ միայն Ոսկեդարու չքնաղ լեզուով և Աստուածաշունչով, այլ ինչպէս քաղաքակիրթ Եւրոպան պաշտամունքով մը կը մշակէ յոյն

- ԺԶ. Որ ոք ասիցէ զեղբայր իւր ոսկա՝ պարտաւոր եղիցի ժողովուրդեան:
Ի. Երեւեսցին մարդկան պահողք.
ԻԲ. Շատ աւուր՝ իւր չարիքն:
ԻԵ. Զհետ չոգան նորա ժողովուրդք

լեզուի մարգարիտներէն չհասկցողներ՝ ուզեցին գարեհատիկներով փոխանակել զանոնք, և ունեցանք ունիթոսական աղճատումները, որոնք ոչ միայն գործածական լեզուն այլ նաեւ այդ խորթ և անկիրթ ձեւերով ապականեցին Աստուածաշունչի ոսկեղէն հայերէնը: Այդ այլանդակ լեզուով էր որ ապա Ոսկան Վ. ալ, 1666ին, չգտնելով ՍԻՐԱՔԻ թարգմանութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունեցած գրչազիրներուն մէջ, ձեռք զարկաւ զայն թարգմանելու լատիներէնէն: Փորձիկ նմոյշը զոր հոս կու տանք՝ կարծեմ մեր լեզուին մէջ ամէնէն համբալին անգամ ցոյց պիտի տայ որոշ զանազանութիւնը նախնեաց ոսկոյն և ունիթոսներու աղմաթաթաւ երկարին:

ՈՍԿԱՆԵԱՆ ԹԱՐԳՄ. (1666)

- Դեր բազմութեան ծերոց նրբահայեաց կաց և իմաստութեան նոցա ի սրտէ շարաճեաց:
Նայում զոր ասէ. գտի զհանգիստ և այժմ կերից ի բարեաց իմոց:
Ներ իրաւանց Աստուծոյ գործք նորա ի սկզբանէ յարաբերութենէ նոցա զատոյց զմասունս նոցա: Զարդարեաց... զգործս իւր և զպետութիւնս նոցա յազգս նոցա:
Ի բերանն ժորոսաց սիրտ նոցա և ներ սըրտում իմաստնոց բերան նոցա:
Ո՞ր վերակացուցէ ի խորհեցման իմոյ զպատուհանս. և ի սրտի իմում զմակացութիւն իմաստութեան:
Զի սանձարձակ՝ այսպէս և բարեկամ կատակող, ենթ ամենայնի հեծնողի խնջայ (!!!)
Եւ ոչ բնականան և ոչ ներաշրջին և յեկեղեցիս ոչ արտակայթեսցէ:

և լատին լեզուն՝ նոյնն ընենք և մենք ազգովին նկատմամբ մեր Նախնեաց լեզուին, որ ոչ միայն յարգելի է որպէս ոսկեղէն ժառանգութիւն, այլ նաեւ մեծապէս հաճոյալի է և կրթիչ և բանալի՝ ըմբռնելու համար Ս. Գիրքն և ամբողջ Նախնեաց մեզի կտակած ոսկեղէն ամբաւ ժառանգութիւնը, հուսկ օգտակար է աշխարհաբարն օրրատօրէ յղկելու, ազնուացնելու և յաւէտ ճոխացնելու իր ձեւերով և բառամթերքով:

Հ. ԵՂԻԱ ՓԵՋԻԿԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶԻ 1500ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԸ

ՎԵՆԵՏԿՈՅ ՄԷՋ

ԱՐԻՁԻ Մուրաթեան Վարժարանի կազմակերպած շքեղ հանդէսէն վերջ՝ Միթարեան Ուխտս Վենետիոյ մէջ ալ՝ անցնող տարւոյս վերջալոյսին՝ պանծացուց մեր մեծ դարադարձի յիշատակը արժանաւոր տօնախմբութեամբ: Ու Տոժերու չնաշխարհիկ քաղաքը իր եկեղեցական ու քաղաքակրթական պետերով անկեղծ ու խանդավառ իր մասնակցութիւնը բերաւ մեր գրական մեծ յաղթանակի տօնին, ինչպէս արձագանգեցին տեղական թերթերը լայն սիւններով:

Եթէ դիւրին չէր քաղաքին բազմութեան ու հեռաւորներուն՝ ամփոփուելու Ս. Ղազարու մէջ, սակայն Ուխտս գիտցաւ այն օրը Վենետիկը զեղուլ իր ծէսի փառքով, իր Գրի ու Գեղարուեստի հազարամեայ անգին նշխարներով, իր ամբողջ պատմական — գրական աւանդութեամբ, իր վերածնունդի չքնաղ յաղթանակներով:

Ու ամբողջ օր մը նուիրուեցաւ մեծ Յորեւանին, հանդէսներու քառեակ զրուագով:

Գեկտիմբերի 15-ն էր: Տոժերու ոսկեծեղուն, աննման տաճարը կարծես կրկնակի չքնաղ ու պայծառ էր այն օրը: Անոր արեւելեան պերճանքին հետ կը խառնուէր արեւելքի ծէսն ալ իր ճոխ ու գունեղ հանդերձներով, սպասներով, ու աղօթական մեղմորոր երգերով: Հայկական ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուէր Ս. Մարկոսի տաճարին մէջ:

Եւ ինչ անզուգական բախտ և զուգադիպութիւն: Աստուածաշունչի կամ Աւետարանը, որ բացուեց ըրած էր Յորեւանական

րանի հայացման յաղթանակը տօնել նոյն ինքն Աւետարանագիր Ս. Հեղինակի շիրմին վրայ, ուսկից անշուշտ հրճուեցան անոր սուրբ նշխարները՝ ի լուր իր իսկ բերնէն ու զրչէն ելած պատգամներուն՝ որոնք հոն հայերէն արձագանգեցին ոսկի կամարներուն տակ: Եւ իսկապէս Հայ ծէսը այն օրը Ս. Պատարագի մէջ Ս. Մարկոսի Աւետարանը կը կարդար:

Պատարագիչն՝ Ուխտիս ընդհ. Աբբա-հայրն էր. ամբողջ դասը կը փայլէր հայ սարկաւազներու և դպիրներու շքեղ հանդերձներէն: Ս. Ղազար ու Մուրատ-Ռաֆայէլեան Վարժարան հոն էին ամբողջութեամբ:

Ու մայր տաճարին եկեղեցական դասը՝ հանդերձ օգն. եպիսկոպոսով հոն ներկայ էր պաշտօնապէս ի տես հայ ծէսին՝ որ այնքան բարեպաշտիկ ու սիրելի է իրենց:

Աղօթաւոր խումն բազմութեան մէջ խառնուած էին մեր ազգայինները՝ Վենետիոյ և Լիտուի փոքր գաղութը:

Պատարագի աւարտին տեսայ զոհունակ դէմքեր որ այդ պահուն մոռցած մեր տըխուր օրերը, անձնական մեծ կորուստները՝ Հայ ցեղին շահած հինաւուրց անընման յաղթանակով խրոխտ ու արբելի կը թուէին:

Տեսայ զերագոյն սփոփանքով ու սիրով յուզուած սրտեր՝ որ կ'արտասուէին: Երջանիկ էին մասնակցելով այդ նուիրական տօնին: Ատոնց մէջ էր և Տիկին Մուրացան:

Ժամը 11-ին աւարտած էր ձայնաւորը, որ բացուեց ըրած էր Յորեւանական